

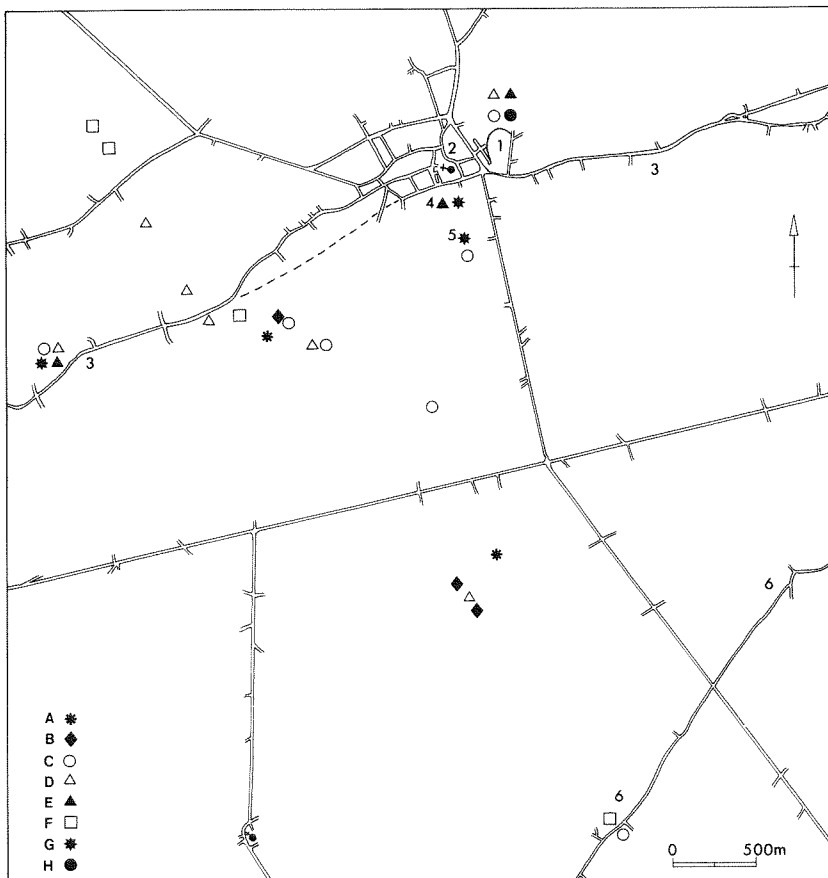
Het Oosthof te Koekelare (West-Vlaanderen)

Interimverslag 1988-1995

Marc Dewilde, Jozef Heus & Frank Vandewalle

1 Overzicht van de archeologische vindplaatsen in Koekelare op basis van recent bodemonderzoek en prospecties. A. Bronstijd; B. Late IJzertijd; C. Gallo-Romeins; D. Vroege en Volle Middeleeuwen; E. Late Middeleeuwen; F. Geen datering; G. Postmiddeleeuwen; H. Recent. 1. Oosthof; 2. Sint-Martinuskerk; 3. Brugse Heirweg; 4. Zuudhove; 5. De mote; 6. Steenstraat.

Survey of the archaeological find-spots in Koekelare, based upon recent excavations and field survey. A. Bronze Age; B. Late Iron Age; C. Roman; D. Early Medieval and Medieval; E. Late Medieval; F. Unknown; G. Post-medieval; H. Recent.

1 Inleiding

Vóór 1980 had Koekelare zich op archeologisch vlak nooit echt in de kijker kunnen werken. Met enkele losse vermeldingen¹ en de beschrijving van enkele mogelijke sites² was de kous af. Hierin kwam verandering toen enkele plaatselijke enthousiastelingen een archeologische kring oprichtten, die de "Spaenhiers" werd gedoopt³. Uit de contacten met de Nationale Dienst voor Opgravingen, later het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium van de Vlaamse Gemeenschap, groeide een los samenwerkingsverband⁴ dat vanaf 1988 leidde tot jaarlijkse, begeleide opgravingscampagnes⁵. Daarnaast werd ook aandacht verleend aan de pedagogische kant van de zaak⁶ en verleenden de Spaenhiers assistentie bij noodonderzoek door het I.A.P. op Koekelaars grondgebied⁷.

Een round-up van de archeologische informatie over Koekelare biedt nu een totaal ander beeld dan in 1980 (fig. 1).

¹ Bauwens-Lesenne 1963, 58.

² de Loë 1913, 202 en 204; de Loë 1914-1919, 70.

³ "... goede ende kloeke werklieden, voorzien van eene behoorelyke spaede", die opgeëist werden door de Franse overheid om aan het werk gezet te worden bij vestingswerken. De term komt in heel wat historische teksten voor van 1795 tot 1814.

⁴ Dewilde & Heus 1984; Dewilde 1987.

⁵ Dewilde, Heus & Vandewalle 1989; Dewilde, Heus, Vandewalle & Arrén 1990; Dewilde, Ervynck, Heus & Vandewalle 1990; Arrén, Dewilde, Heus & Vandewalle 1990; Dewilde 1991; Dewilde, Heus & Vandewalle 1992, 1993, 1994a, 1994b, 1995a, 1995b, 1996a, 1996b.

⁶ Dewilde & Heus 1994.

⁷ Dewilde, Wyffels, Bourgeois & Meganck 1994.

Luchtfotografische prospectie op het tracé van de aardgasleiding Lichtervelde-Nieuwpoort⁸ reveleerde de aanwezigheid van grafheuvels, die naar analogie met al onderzochte, soortgelijke structuren uit de Bronstijd dateren. Naast een grote concentratie met tenminste acht verschillende grafheuvels, zijn een tweetal kleinere concentraties van minstens twee tot drie en vier individuele grafheuvels bekend⁹.

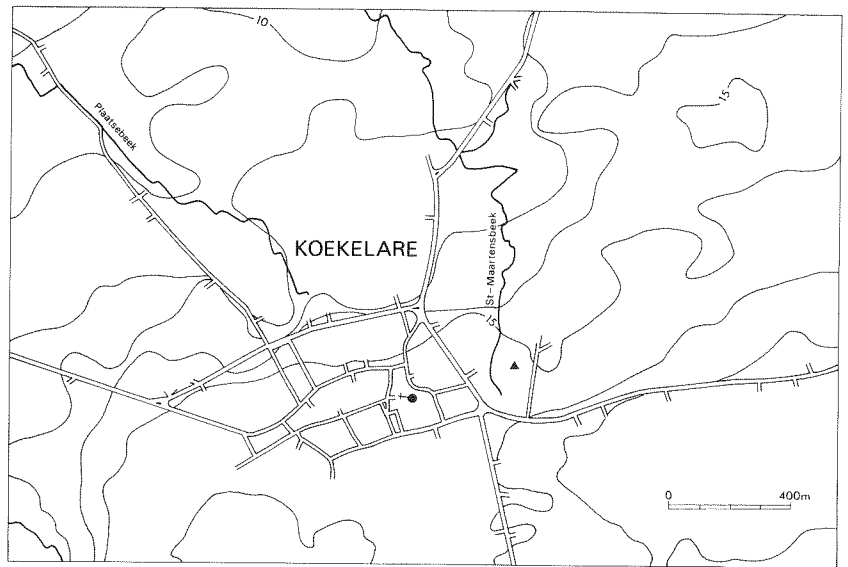
Het volgen van de aanleg van de aardgasleiding leidde tot de localisatie van dertien nieuwe vindplaatsen op Koekelaars grondgebied¹⁰. Uit de IJzertijd (laat-La Tène) dateren twee vondsten. De Romeinse periode is viermaal vertegenwoordigd. De vroege en volle Middeleeuwen tellen respectievelijk één en twee vindplaatsen. Een structuur kan onder voorbehoud in de Late Middeleeuwen geplaatst worden. Het ontbreken van begeleidend schervenmateriaal stelde ons qua datering driemaal voor raadsels. De meeste vindplaatsen zijn te situeren op plateautjes, ingesloten door de talrijke, kronkelende beken, dikwijls aan de rand zelf van de beekvalleien. Andere belangrijke aantrekkingspunten zijn de Steenstraat en de Brugse Heirweg, die beide een Gallo-Romeinse oorsprong toegeschreven worden.

Een onderzoek in 1992 langs de Brugse Heirweg (Hoeve Vandewalle) leverde Romeinse resten op, naast vol-, laat- en post-middeleeuwse structuren¹¹.

De verkenning van de kasteelsite Zuudhove in 1991 liet toe "de mote" in het gemeentelijk park te identificeren als een 17de-eeuwse siermotte en een gedeelte van het grachtensysteem rond het kasteel te situeren¹². Het lopend onderzoek op het Oosthof, een tweede kasteelsite, vormt momenteel de hoofdbrok van de archeologische activiteiten in Koekelare.

Koekelare ligt op de noordwestelijke rand van de Vlaamse Zandstreek, zo'n 4 km verwijderd van de meest oostelijke uitbreiding van de polders. De gemeente is te situeren aan de noordelijke voet van een zuidwest-noordoost verlopende cuesta. Op de noordflank van deze cuesta ontspringen heel wat beken, die grosso modo in noordwestelijke richting naar de kustvlakte afwateren. Ten westen van de dorpskern zijn er de Bergbeek en de Westbeek, ten oosten de Sint-Maartensbeek en in het dorp de Plaatsebeek. Vanop de oostflank van de cuesta stromen de beken in zuidwestelijk richting naar de Handzamevallei, vanop de zuidflank vloeien ze in zuidelijke richting.

Koekelare wordt al in de loop van de 9de eeuw (in 821, 847, 899) vermeld en ook het Sint-Martinuspatrocinium wijst op een vroege landname¹³. De *villa* was bezit van de Sint-Amandsabdij van Elnone aan de Scarpe. Na de Noormanneninvallen usurpeerde de graaf van Vlaanderen het domein en hij begiftigde er het bisdom Noyon-Doornik mee¹⁴. In 1106 schonk

2 *Uittreksel uit de topografische kaart met aanduiding van de Sint-Martinuskerk en de opgravingsplek.*

Topographical situation with indication of the site and the parish church.

bisschop Baudy het aan de Sint-Bertinusabdij in Sint-Omaars en vroeg er een priorij op te richten. Deze priorij zou tot diep in de 14de eeuw enig belang behouden¹⁵.

In de 12de eeuw (eerste vermelding in 1107) dook in Koekelare ook een riddergeslacht op, dat vooral in de loop van de 13de eeuw belangrijke functies bij de grafelijke administratie vervulde¹⁶. Hoogstwaarschijnlijk moet de kasteelsite Zuudhove met deze familie in verband gebracht worden. Toch is een verband met het Oosthof niet op voorhand uit te sluiten.

2 Het Oosthof

Het Oosthof¹⁷ ligt langs de Galgestraat, genesteld in een wijde bocht van de Sint-Maartensbeek, zo'n 300 m ten oosten van de Sint-Martinuskerk en met ten noorden van een Gallo-Romeins *diverticulum* (fig. 2). Deze weg verbond Beerst met Aartrijke, van waaruit Oudenburg, Torhout en Brugge konden bereikt worden. Vanaf Beerst is het tracé in de richting Frankrijk door de Duinkerke-II-transgressie vervaagd. Deze overstroming liet vanaf ca. 270 na Chr. zijn invloed gelden. Waarschijnlijk duikt de weg opnieuw op in Alveringem en loopt hij over Izenberge en Leisele o.m. naar Sint-Winoksbergen en Cassel¹⁸.

De huidige percellering en de studie van 19de-eeuws kaartmateriaal laten toe het Oosthof te isoleren als een groot ovaal terrein, dat 200 bij 140 m meet. Centraal binnenin ligt de restant van een ophoging met een grotendeels

⁸ Uitgevoerd door J. Semey, Vakgroep Archeologie en Oude Geschiedenis van Europa, Universiteit Gent.

⁹ Bourgeois, Meganck & Semey 1994, 57.

¹⁰ Dewilde, Wyffels, Bourgeois & Meganck 1994.

¹¹ Dewilde, Heus & Vandewalle 1993.

¹² Dewilde, Heus & Vandewalle 1992 en 1996a.

¹³ Berings 1985, 47.

¹⁴ Huyghebaert 1960a, 199.

¹⁵ Huyghebaert 1960a, 201.

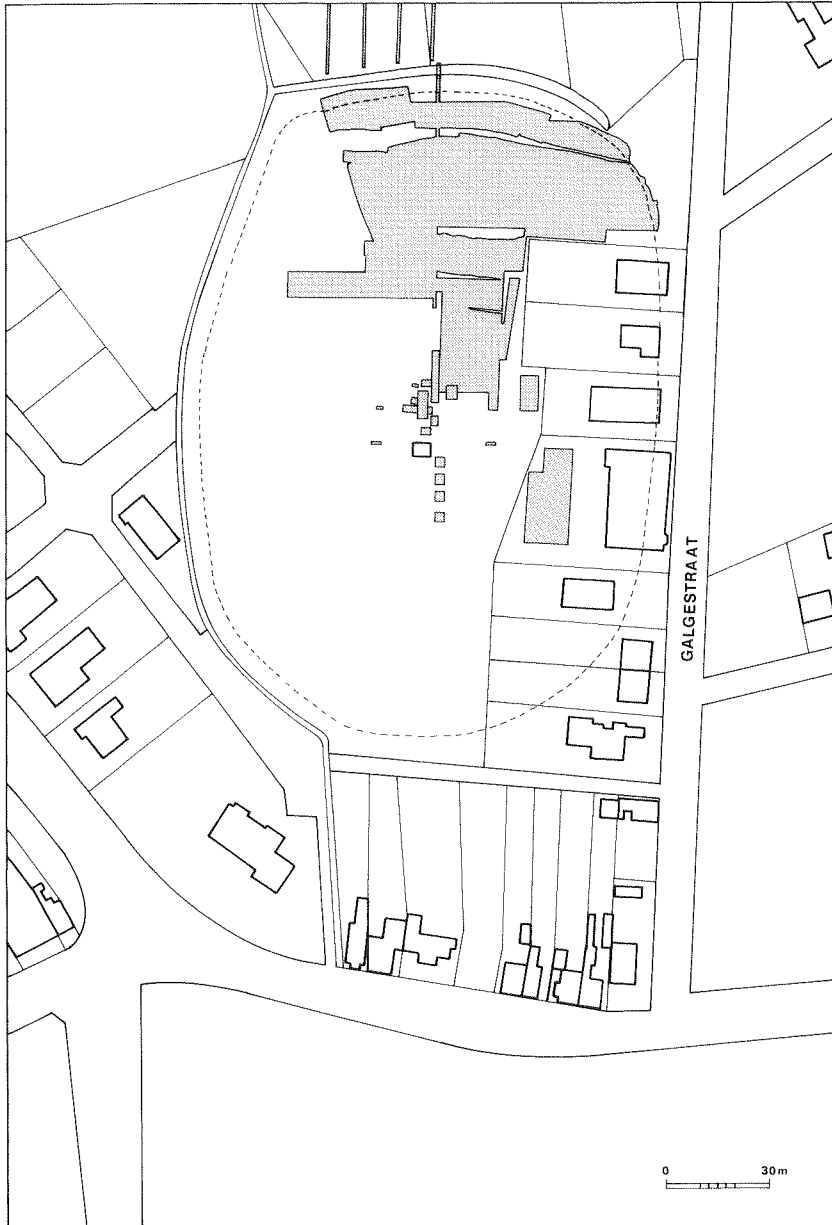
¹⁶ Warlop 1968, II, 314.

¹⁷ Koekelare, Sie C, nrs. 1054d, 1125g-t, 1126a en 1127a.

¹⁸ Cools 1985, 20

3 Kadastraal plan van het Oosthof en omgeving met aanduiding van het onderzochte areaal.

Cadastral map of the site and its surroundings with indication of the excavated area.

dichtgeslibde omgrachting. Dit wooneiland is afgerond rechthoekig (40 bij 30 m). De depressie eromheen is soms meer dan 10 m breed.

Ter hoogte van de site wordt het terrein bodemkundig getypeerd als droge zandgrond met verbrokkelde humus of/ en ijzer B horizont (Zbg). De centrale, omgrachte ophoging ligt op matig natte, lemige zandgronden (Sdp)¹⁹.

De historische vermeldingen voor het Oosthof zijn eerder schaars, maar wel richtinggevend²⁰. Steven van Koekelare wordt vóór 1330 als eerste heer van het Oosthof vermeld. Daarna komt het goed in de late 14de en in de 15de eeuw achtereenvolgens in handen van de families de Visch, van Halewijn en de Montmorency. Tenslotte wordt het Oosthof in denombrementen uit het begin van de 16de eeuw beschreven als "... ende is de vervallen plaetse vanden castele ende opperhove mette singhelen en walgracht"²¹.

Omstreeks 1880 wordt op de zuidelijke rand van de site een groot herenhuis opgetrokken, dat al in 1948 verdwijnt. Gedurende die tijd fungeerde de omgrachte ophoging als siermotte. Tijdens WO II vestigden de Duitsers een hoofdkwartier op het Oosthof. Hiervoor werden twee bunkers in de ophoging ingeplant. Deze ingreep en de gedeeltelijke afgraving ervan na WO II hebben het bodemarchief daar uiteraard ernstig aangetast.

3 Het archeologisch onderzoek

De Oosthofs site is bedreigd door de uitbreiding van de gemeentelijke begraafplaats. Ook een woonuitbreidingszone en de aanleg van een groenzone zijn gepland. Van 1988 tot en met 1990 kon het opgravingswerk maar in kleinschalige, veertiendaagse campagnes doorgaan²². Nadat de gemeente het terrein gedeeltelijk verworven had, werd het onderzoek vanaf 1993 geactiveerd. Tot op heden is iets minder dan een derde van het betrokken areaal bestudeerd; een gedeelte was immers al overbouwd (fig. 3). De gemeente Koekelare²³ en de provincie West-Vlaanderen verleenden telkens substantiële logistieke en financiële steun. Heel wat vrijwilligers daagden daarnaast op om terreinwerk te verrichten ter versterking van de vaste I.A.P.- en Spaenhierskern²⁴.

Hoewel de opgravingsgegevens nog niet ten gronde uitgewerkt zijn, kunnen al enkele algemene inzichten voorgesteld worden.

3.1 Gallo-Romeinse vondsten

De Gallo-Romeinse sporen werden hoofdzakelijk aangetroffen in het noordelijk gedeelte van de site. Ze behelzen een wirwar van karrespooren, een greppel en een silo (fig. 4: A).

¹⁹ Kaartblad Gistel 37W.

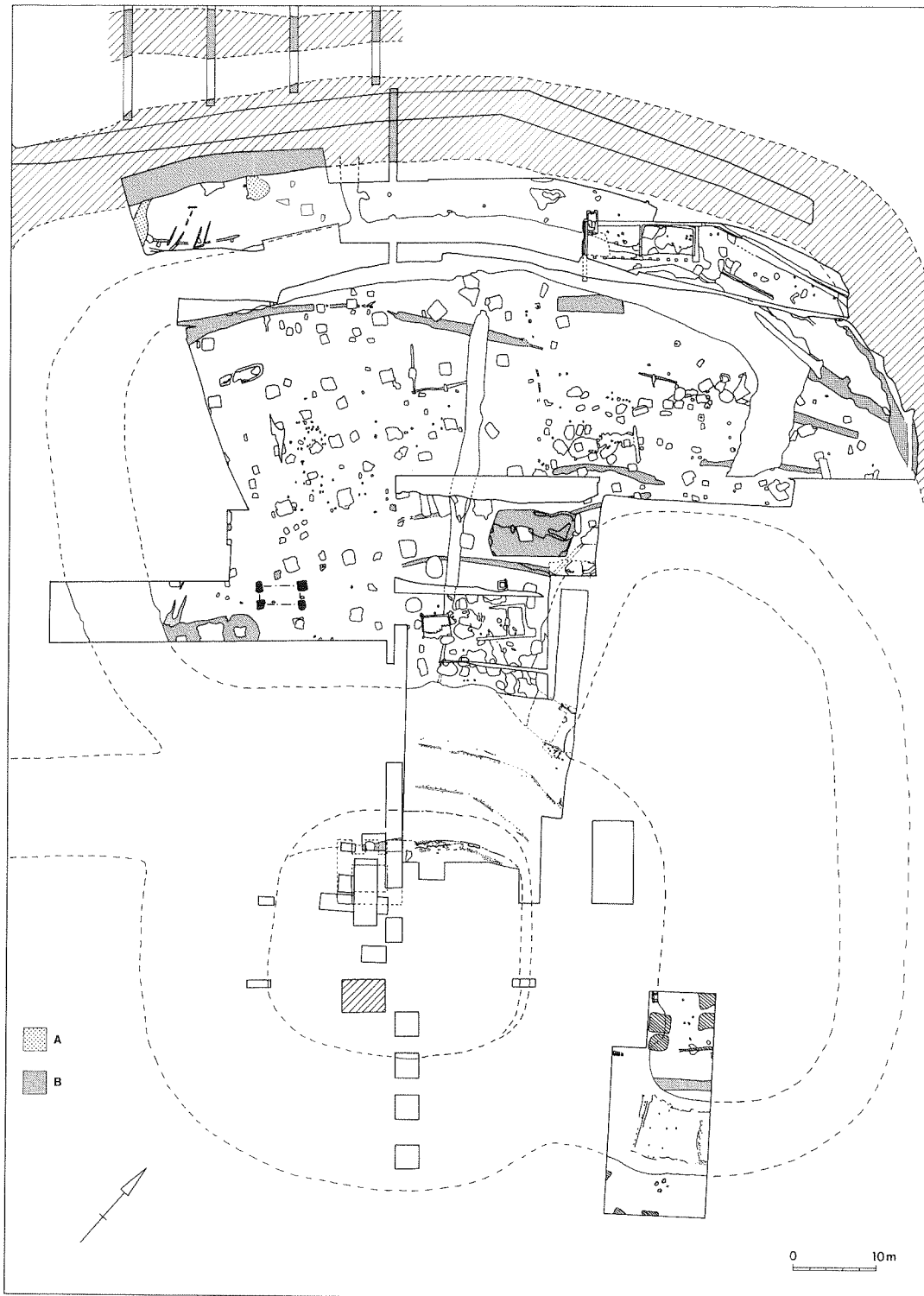
²⁰ Tytgat 1987, 20.

²¹ Tytgat 1987, 20.

²² Met dank aan M. Vanraefelghem, de toenmalige pachter.

²³ Met dank aan de burgemeesters G. Van der Cruyssen, W. Holvoet en P. Lansens, schepenen R. Meersseman en J. Huyghe en secretaris R. Goethals.

²⁴ Dank voor de inzet van R. Arren, L. Baert, N. Clarysse, S. Crevits, F. Debaillie, W. Debruyne, R. Decler, P. François, L. Gielen, J. Heus, R. Maddelein, A. Vancoullie, F. Vandewalle en F. Verschaeye. F. Wyffels was tekenaar en veldtechnicus van dienst.

4 Opgravingsplan:
A. Gallo-Romeinse sporen;
B. Vroeg- en vol-middel-
eeuwse sporen.
Excavation plan:
A. Roman features;
B. Early medieval and med-
ieval features.

Oorspronkelijk oost-west gerichte karrespo-
ren worden oversneden door noord-zuid ge-
richte sporen, waarmee een greppel parallel loopt.
De greppel is 1 m breed en 0,5 m diep. De
karrespooren hebben overwegend een asbreedte
van 0,95 m. De silo heeft een ovaal grondplan
met een maximale afmeting van 2,8 m. De diepte
bedraagt 0,8 m. Het komvormig profiel vertoont

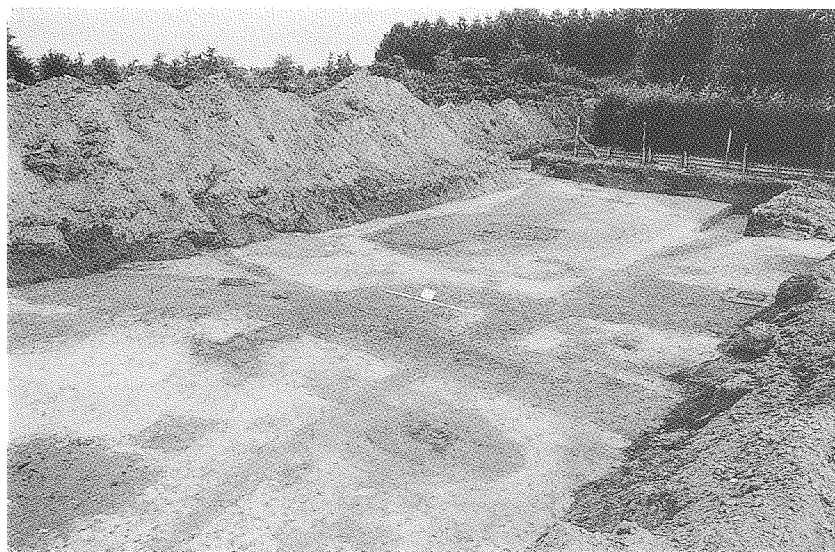
een centrale uitgraving, die met houtskool ge-
vuld is. Daarnaast werden nog twee duidelijke
houtskoollenzen in de vulling onderkend. Het
aangetroffen schervenmateriaal omvat dakpan-
fragmenten, een randfragment van een dolium,
een terra-sigillatabodem, enkele scherfjes van een
jachtbeker, kruikwaar en lokaal kustaardewerk.
Dit materiaal is in de 2de helft van de 2de en in

5 Doorsnede van de buitenste gracht.
Section of the outer moat.

de 1ste helft van de 3de eeuw te situeren²⁵. Grosso modo bevinden deze sporen zich zo'n 250 m ten noorden van het Gallo-Romeinse *diverticulum*.

Daarnaast werd verspreid over het onderzochte terrein nog wat residueel schervenmateriaal aangetroffen. Ook karrensporen, die vroeger al gevonden waren, maar niet konden gedateerd worden, zijn hiermee nu in verband gebracht.

6 Een drainagegreppel verstoord door latere vergravingen; op de achtergrond de grote drenkpoel.
Drainage ditch, disturbed by later features; the largest watering-place in the background.

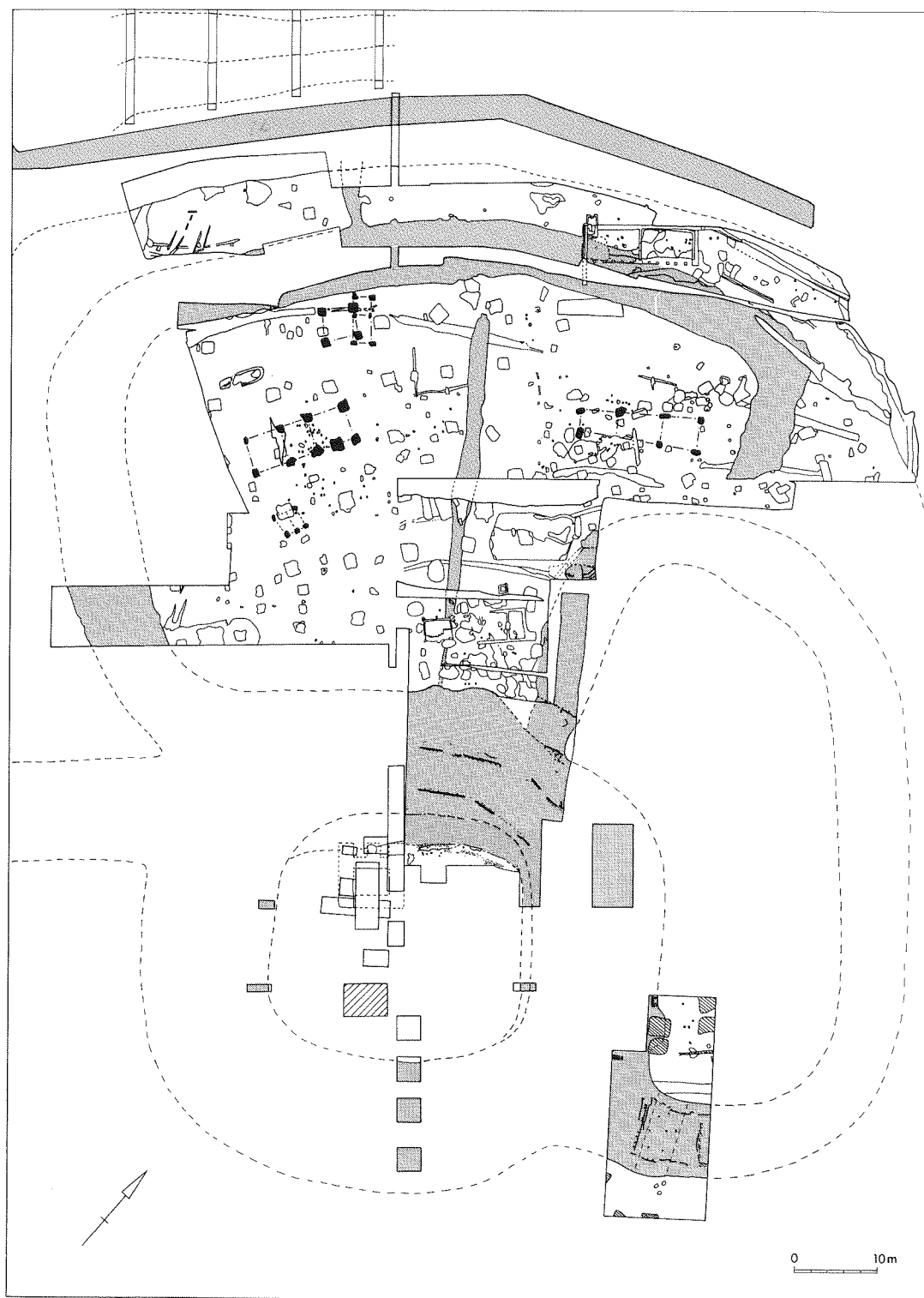
3.2 De vroege en volle middeleeuwen

Resten uit de vroeg- en volmiddeleeuwse periode werden verspreid over het hele, tot dusver onderzochte areaal teruggevonden. Het schaarse schervenmateriaal laat vooralsnog niet toe een duidelijke lijn te trekken tussen de vroege en de volle middeleeuwen. Het volmiddeleeuws materiaal overheerst en wijst op een intenser terrein-gebruik²⁶. Deze eerste occupatieperiode wordt voorlopig ruim tussen de 9de en de 12de eeuw gedateerd.

Er zijn sterke aanwijzingen dat het grote ovale terrein oorspronkelijk voorzien was van een dubbele omgrachting en een binnenwal (fig. 4: B). Van de binnengracht werd de aanzet op drie plaatsen teruggevonden. De buitenste gracht kon tot hertoe enkel op de noordkant gelokaliseerd worden en was 4 à 6 m breed en 1,5 m diep (fig. 5). De binnenste gracht is 11 m breed en ook 1,5 m diep. Tussen beide grachten in lag een 4 à 6 m brede, niet opgehoogde zone. De binnenwal was minstens 10 m breed. Sporen van een palissadering zijn momenteel niet overtuigend, maar kunnen bij toekomstig onderzoek in minder vergraven contexten duidelijker worden. Het onderzoek was immers vooralsnog volledig geconcentreerd op een zone die ook een intense laatmiddeleeuwse bewoning kende. Samenvattend kan momenteel gesteld worden dat het verdedigingssysteem minstens 30 m breed was.

Het terrein binnen de wal is zo'n 16.000 m² groot. Vooral het oostelijk deel is doorsneden door een aantal greppels, die overwegend oost-west gericht zijn. Nu eens is hun verloop rechtlijnig, dan weer lichtjes gebogen. Ook komen onderbrekingen voor of stukken die minder diep uitgegraven zijn. De breedte van de greppels varieert van 0,4 tot 1,2 m. Het langste stuk meet 19,2 m. Noch in de onderlinge combinaties, noch in de tussenaafstanden is een duidelijk systeem te onderscheiden. Er kan ook geen sprake zijn van standgreppels. Overwegend hellen ze evenwel af naar het westen en de Sint-Maartensbeek. Een drainerende functie is dan ook de meest waarschijnlijke. De meest noordelijke greppel zou evenwel aan de voet van de verdedigingswal kunnen liggen, die dan zo'n 16 m breed zou zijn. Het aansluiten van deze greppel op de binnenste gracht zou dan eventueel een aanwijzing kunnen zijn voor een ingang in de NO-hoek.

Enkele paalkuilen, poelen en een grote, min of meer rechthoekige uitgraving gaan eveneens tot deze occupatieperiode terug. In een paalkuil, die aan een vierpostenspijker (1 x 1 m) kon gekoppeld worden, werd Karolingisch schervenmateriaal aangetroffen. De vondsten gerelateerd aan een andere vierpostenspijker zijn eerder volmiddeleeuws. De constructie meet 5 bij 3 m en is gekenmerkt door grote paalkuilen. Ernaast werden 2 poelen onderzocht, die door een greppeltje verbonden waren en waaruit ook volmid-

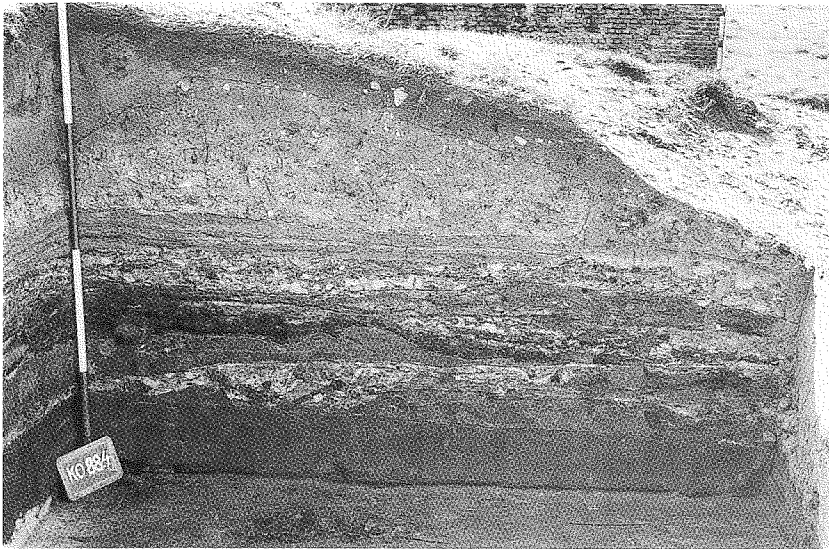
7 *Opgravingsplan: 14de-
eeuwse sporen.*

Excavation plan: 14th cen-
tury features.

deleeuwse scherven werden opgediept. De oostelijke poel is cirkelvormig (diam. 4 m), de andere is door een latere gracht gedeeltelijk vergraven. De grote uitgraving meet 5,8 bij 10,2 m (fig. 6). In doorsnede vertoont de kuil een komvormig profiel met een maximale diepte van 1 m. Her en der is de rand met grote brokken ijzeroer bezet. In combinatie met het ontbreken van paal-

gaten, die op een kelderhut zouden wijzen, lijkt opnieuw een interpretatie als drenkplaats aangegeven. Het vondstenmateriaal is eerder schaars en weinig verscheiden. Enkel reducerend gebakken aardewerk en enkele ledervondsten werden aangetroffen. Opnieuw lijkt een datering in de volle middeleeuwen meest voor de hand te liggen.

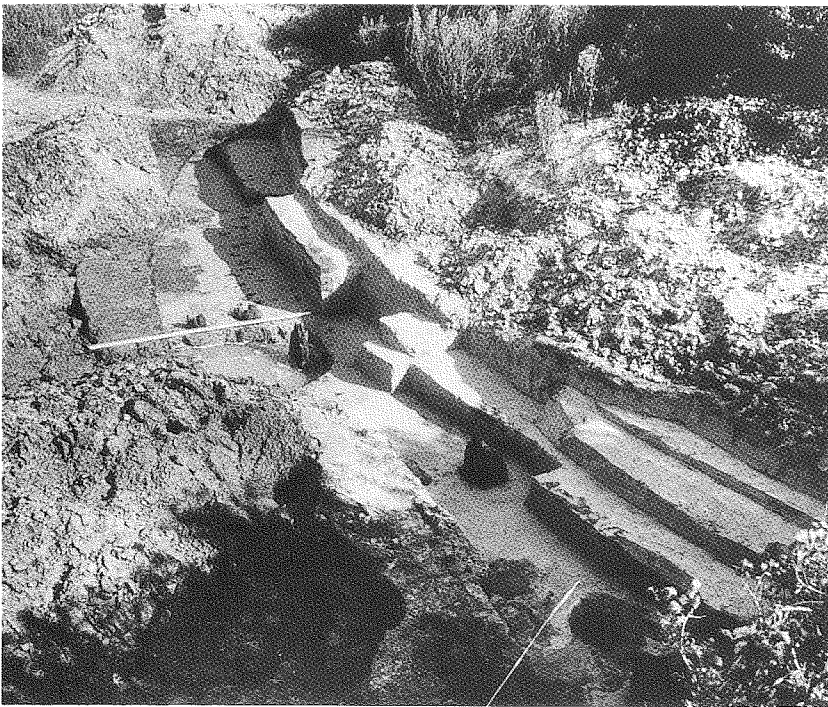

8 *Halfweg de ophoging is de 14de-eeuwse bewoningshorizont zichtbaar.*
The 14th century dwelling level is visible in the middle of the accumulation.

3.3 De late middeleeuwen

In het begin van de 14de eeuw werd binnen de ovaalvormige structuur een site met walgracht ingeplant, die uit een opgehoogd opperhof en

9 *Aan de noordzijde van het opperhof gaat de beschoeiing met zware palen over in een afboording die bestaat uit een concentratie van dunne paaltjes.*
The camp shedding consists of a row of heavy posts passing into a concentration of small posts.

twee neerhoven bestond. De nu nog herkenbare centrale ophoging is de restant van dat opperhof. De neerhoven sloten sikkelvormig op de noordelijke en oostelijke flank van het opperhof aan en zijn nu voor drie kwart onderzocht. Een belangrijk resterend gedeelte is evenwel door bebouwing ontoegankelijk.

Deze site met walgracht nam zo'n twee derden van de beschikbare oppervlakte binnen het ovale terrein in. De bewoning van opperhof en neerhoven valt in twee fasen uiteen, die respectievelijk in de 14de en in de 15de eeuw moeten geplaatst worden.

3.3.1 De 14de-eeuwse bewoningssporen (fig. 7)

In de eerste fase was het opperhof afgerond vierkantig (30 x 28 m) en zo'n 0,8 m opgehoogd (fig. 8). Van de toenmalige bebouwing werden geen sporen teruggevonden. De bouwactiviteiten uit de tweede fase, het inbrengen van 2 bunkers gedurende WO II en afgravingen na WO II hebben hier alles mee te maken. Een bouwlaagje en het herbruiken van oudere bakstenen in een constructie uit de volgende fase wijzen evenwel op de aanwezigheid van een gebouw. De baksteenformaten (30x15x8 cm; 30x14,5x7 cm; 29x14,5x7 cm; ?x14x7 cm) verwijzen naar de 13de eeuw, het schervenmateriaal daarentegen naar de 14de eeuw. Ook de stenen van de oudste constructie waren dus gerecupereerd. Plaatselijk (aan de noordkant) was dit opperhof voorzien van een stevige beschoeiing (fig. 9). Ook was de binnenhelling ter versteviging met harde, zwarte ijzerhoudende zandklompen bezet. Op de binnenhelling werden heel wat scherven en botmateriaal ingezameld.

De gracht om het opperhof was 18 m breed. De breedte van de gracht om de neerhoven schommelt tussen 7 en 9 m. Een onderbreking in de gracht vormde op de oostzijde de toegang tot het noordelijk neerhof. Een brug gaf aan de zuidzijde toegang tot het oostelijk neerhof. De teruggevonden palen wijzen op een constructie die wel 3 m breed kan geweest zijn (fig. 10). Beide neerhoven stonden vermoedelijk ook met elkaar in verbinding. De preciese locatie hiervan is evenwel onbekend. Ook de link tussen de neerhoven en het opperhof is voorlopig nog niet gedocumenteerd. De vondst van bruggenhoofden die in de 19de/20ste eeuw aan de oostkant functioneerden, laat vermoeden dat zulks ook daar moet gezocht worden. Het onmiddellijk verband met de brug naar het oostelijk neerhof ligt voor de hand. Het opperhof kon dan niet rechtstreeks betreden worden.

Het noordelijk neerhof werd door een N-Z-gerichte greppel (breedte: 1,5 à 2,5 m) opgedeeld. Deze greppel was niet echt drainerend, omdat het diepste stuk zich ongeveer in het midden situeerde. De verbinding tussen beide gedeeltes

bleef mogelijk door een 4,5 m brede doorgang tegenaan de noordelijke neerhofgracht. Een paalkuil op het eindpunt van de greppel wijst vermoedelijk op een afsluiting. Ten westen ervan werden voorlopig vier gebouwen geïdentificeerd. Het grootste is NO-ZW gericht en meet 4 bij minstens 14 m. Was dit een schuur? Of een stal? Karakteristiek is hier dat de paalkuilen zeer diep zijn aangelegd. Iets ten zuiden ligt een kleinere vierkante constructie die uit 6 palen bestaat. Deze constructie meet 2,8 bij 2,8 m en kan als een spijker geïnterpreteerd worden. Twee andere constructies liggen noordelijker en overlappen elkaar. Het ene gebouw is rechthoekig en meet 3 bij 6 m; het telt vermoedelijk 6 palen. De vierkante constructie van 4 bij 4 m is gekenmerkt door 4 grote paalkuilen. De grotere afmetingen wijzen hier eerder op stallen of stapelplaatsen.

Ten oosten van de greppel is een tweede bebouwde zone aanwijsbaar. Mogelijk bevond zich hier een gebouw dat 14 m lang bij 3 à 4 m breed was. De vele, latere verstoringen bemoeilijken de interpretatie evenwel aanzienlijk. De constructie is ook NO-ZW georiënteerd.

In de vulling van de greppel die het noordelijk neerhof opdeelt, zijn veel fragmenten van braadsledes gevonden. In de grachtvullingen zijn naast de onvermijdelijke hoop scherven- en botmateriaal enkele speciale vondsten gedaan. Een grote kantrochtbijl, een pelgrimsampulle, een beitel en een houten kegelbal kunnen vermeld worden. Het blad van de bijl is 36 cm lang, het slagvlak 20 cm breed. De pelgrimsampulle is versierd met een roset. De beitel is 34 cm lang. De kegelbal heeft een diameter van 9 cm.

3.3.2 De 15de-eeuwse bewoningssporen (fig. 11)

In de tweede fase worden de organisatie en het aanzien van de site aanzienlijk bijgespijkerd. Het opperhof wordt in oppervlakte uitgebreid en tot 3 m hoogte aangeaard. De uitbreiding is in elk geval duidelijk op de noordzijde en bedraagt daar 3,8 m. Op de noordelijke rand werden enkele gebouwresten aangetroffen. Waarschijnlijk betreft het de noordelijke ruimte van een grotere, N-Z-gerichte constructie (fig. 12). De binnenwerkse afmetingen tussen de uitbraakkuilen van de muren geven een breedte van 4,4 m en een lengte van 3,2 m aan. De zuidmuur is evenwel ondieper gefundeerd en wordt dan ook als een binnenmuur geïnterpreteerd. De rest van het gebouw is door de afgravingen en de inplanting van de bunkers verdwenen. De baksteenformaten die aan deze fase beantwoorden zijn wat kleiner (23 x 11 x 5 cm; 22,5 x 12 x 5 cm; 22 x 11 x 5,5 cm; 22 x 10,5 x 4,5 cm; 19,5 x 10 x 5,5 à 5 cm). In combinatie met het schervenmateriaal lijkt een datering in de 2de helft van de 15de eeuw aannemelijk.

10 *De resterende brugpijlers.*
Remainders of the pile-bridge.

De metamorfose van de site zette zich ook op de neerhoven door. Op het noordelijk neerhof werden de gebouwen gesupprimeerd en de greppel gedempt. Op de westelijke helft ervan kwam nu een (fruit-?)aanplanting. In een zone van 44 bij 44 m werd een netwerk van vierkante boomkuilen (met zijden van 1,2 tot 1,7 m) ingetekend. De tussenafstand bedraagt in beide richtingen telkens ongeveer 5,5 m (fig. 13). Op de oostelijke helft van het neerhof werden verschillende krengebegravingen (paard-rund-varken) aangetroffen.

Een beschoeide dam waarvan de breedte 7 m bedraagt, verving de brug die het oostelijke neerhof aan de zuidzijde ontsloot. Een beschoeide dam verbond ook het oostelijke en noordelijke neerhof. Deze dam was een kleine 5 m breed en werd aangelegd tegenaan de gracht om het opperhof. Palen van een oudere brug werden hier niet aangetroffen, zodat het waarschijnlijk is dat de inplantingsplaats van de verbinding gewijzigd is.

Dit alles houdt uiteraard in dat de aard van de site totaal gewijzigd was. Een landbouwuutbating evolueerde naar een zuiver residentieel bedoelde stek, waarbij het geëigende gebruik van de neerhoven niet meer noodzakelijk was. De terreinen werden dan ook voor andere doeleinden gebruikt²⁷. Deze bewoningsfase was in 1510 al afgebroken en kan dus tot de 2de helft van de 15de eeuw beperkt worden.

Bij het onderzoek van de binnenhelling van de opperhofgracht werd ter hoogte van het aldaar aanwezige gebouw een ongemeen rijke afvalcontext aangetroffen²⁸. Naast een rijk assortiment ceramiekvondsten (glas, majolica, steen-

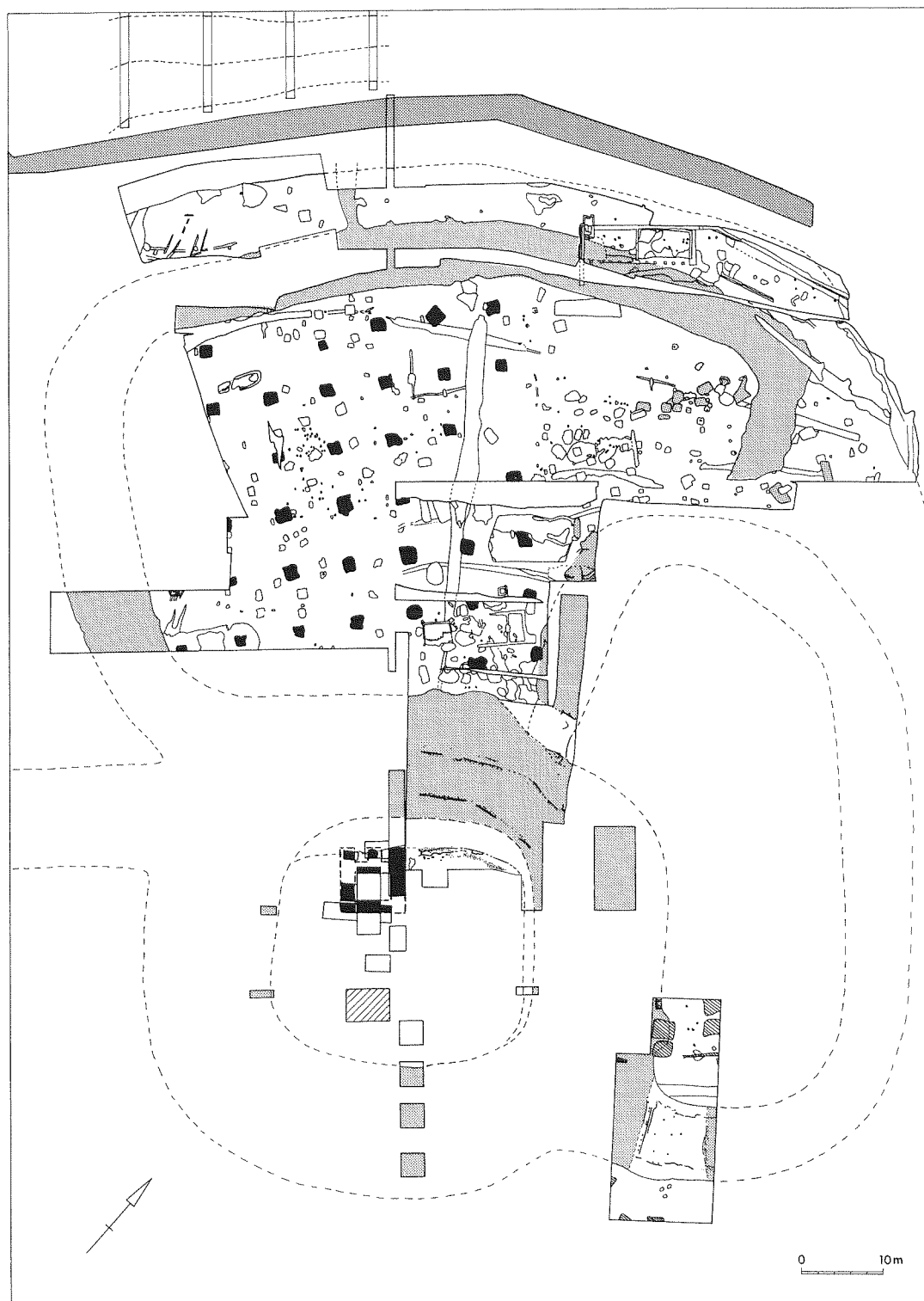
²⁷ Teeltwijziging kan uiteraard ook economische redenen hebben. Hiervoor hebben we in de streek evenwel nog geen voldoende aanwijzingen.

²⁸ Dewilde, Eryvynck, Heus & Vandewalle 1990.

11 *Opgravingsplan: 15de-
eeuwse sporen.*

Excavation plan: 15th century features.

goed, rood en grijs aardewerk) kwam een groot aantal dierenbeenderen te voorschijn²⁹, die als runderslacht en beenhouwerij tijdens de bewoning werden geïnterpreteerd.

De voorgestelde interpretatie moet in het licht van nieuwe gegevens evenwel wat bijgestuurd worden. De analyse van het opgegraven

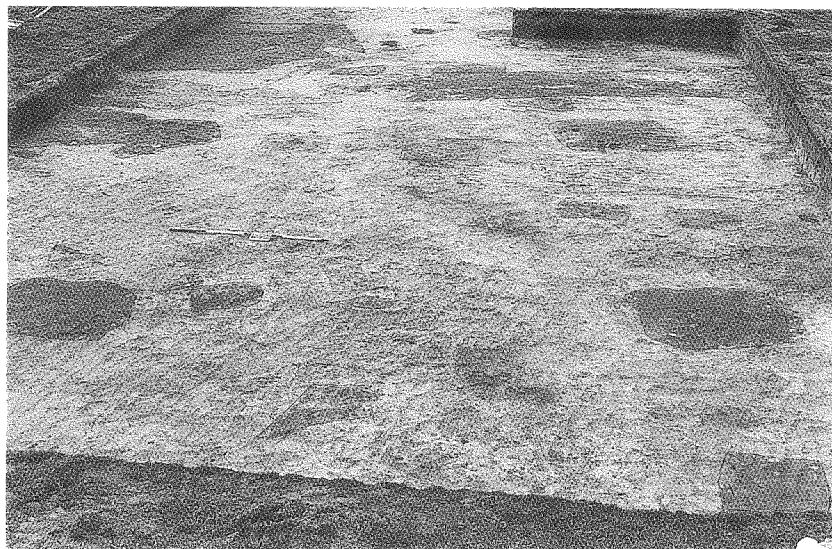
botmateriaal blijft hoe dan ook een stevige uitvalsbasis. Een viertal conclusies zijn hierbij belangrijk. Ten eerste blijkt 85% van het beendermateriaal afkomstig van runderen, de rest van schaap en varken. Dit is voor de 15de eeuw een hoogst ongewone verhouding. Ten tweede zijn ongeveer alle delen van het runderskelet aan-

²⁹ Ervynck 1994.

12 *Restanten van het 15de-eeuwse woonhuis op het opperhof.*
Remainders of the 15th century house on the raised platform.

13 *Enkele boomkuilen op het westelijke neerhof.*
Some tree pits on the western bailey.

wezig. Ten derde wijzen de haksporen op de beenderen op heuse beenhouwerij-activiteiten. Tenslotte geeft het spectrum van de slachtleef tijd aan dat er dieren van twee jaar oud tot zeer oud voorkwamen.

In het licht van de interpretatie van de status van het opperhof en het gebruik van het neerhof lijken deze runderslacht en beenhouwerij-activiteiten eerder kort na de opgave van de bewoning gesitueerd te moeten worden.

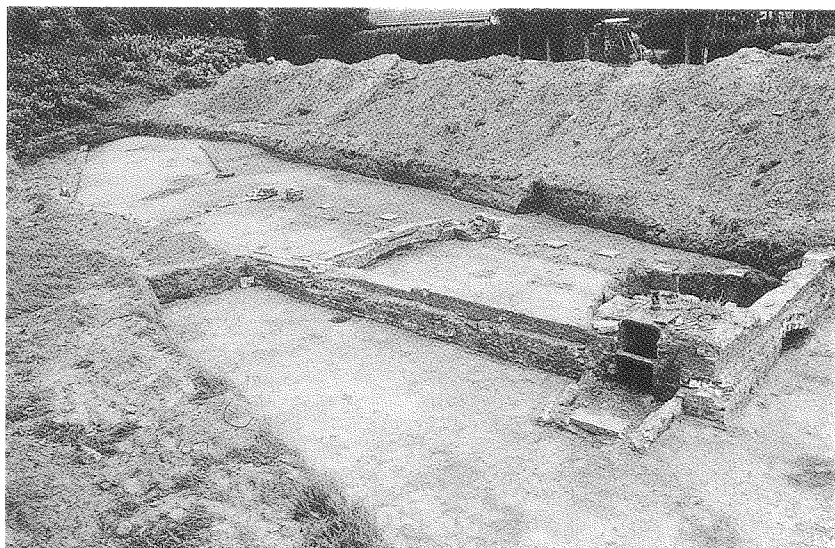
3.4 *Het eind 19de-eeuwse herenhuis*

Naast de Gallo-Romeinse en middeleeuwse sporen kwamen nog enkele gebouwresten aan het licht. Het waren bijgebouwen van het herenhuis dat omstreeks 1880 op de zuidelijke rand van het Oosthof werd opgetrokken. Op de noordoostzijde stond een omheiningsmuur waarop twee serres aansloten (fig. 11: A en fig. 18). Zuidelijker werd een nutsgebouw aangetroffen, misschien een tuinhuisje. Er werden in de buurt immers heel wat boomkuilen geconstateerd.

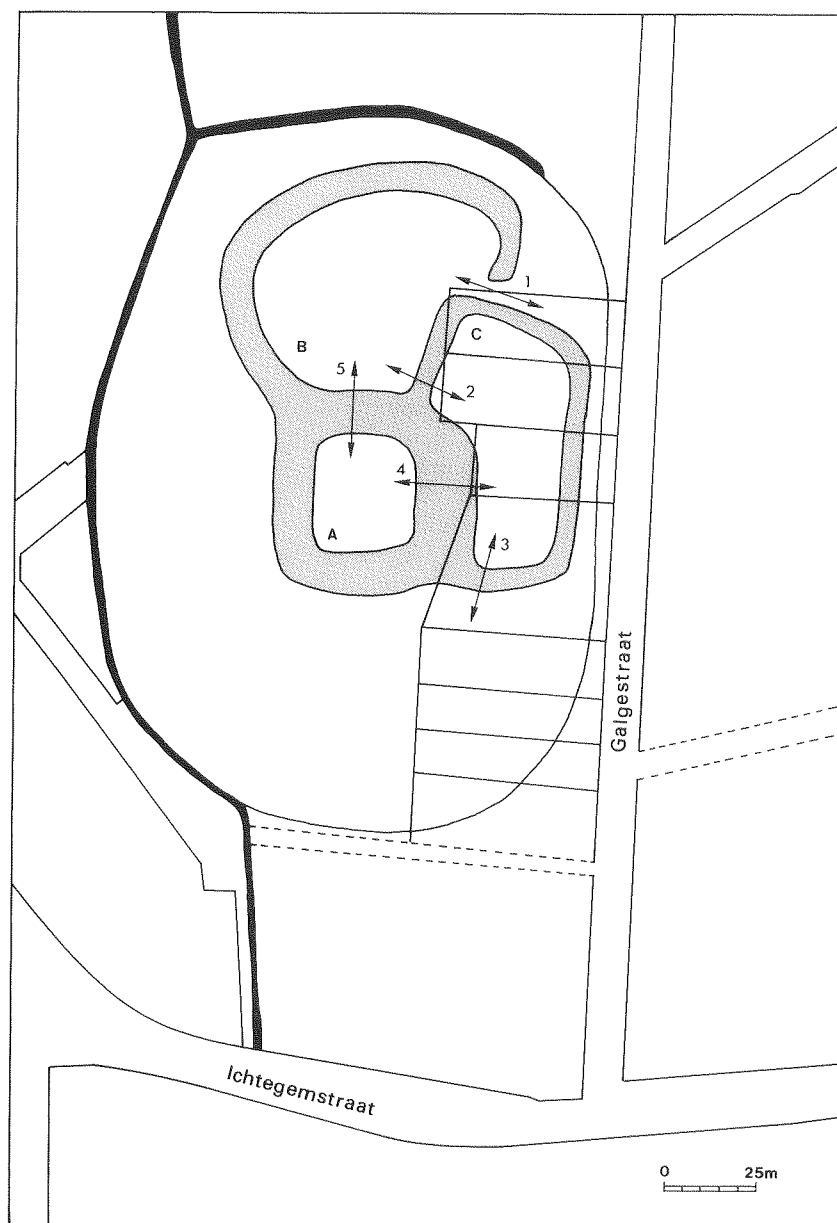
Als curiosum vermelden we uiteindelijk nog de restant van een loopgracht en mitrailleursnest aan de voet van het opperhof. Deze structuren maken deel uit van de verdediging met bunkers, die gedurende WO II in de ophoging waren ingeplant.

4 Voorlopige conclusies

De opgravingen op het Oosthof leverden al heel wat interessante informatie op. Enerzijds is de aanzet gegeven tot het onderzoek van zowel Gallo-Romeinse als vroeg- en vol-middeleeuwse structuren. Anderzijds was het mogelijk een

14 *Omheiningsmuur met aangebouwde serres van het eind-19de-eeuws herenhuis.*
Enclosure wall with annexes (conservatories) of the late 19th century mansion.

15 Vereenvoudigd circulatieschema van de laatmiddeleeuwse site met walgracht.

A. Opperhof; B en C. Neerhoven

1. Doorgang door onderbreking in het grachtenpatroon.

2. Dam (15de eeuw).

3. Brug (14de eeuw), dam (15de eeuw).

4. Vermoedelijke verbinding opperhof-neerhof C.

5. Vermoedelijke verbinding opperhof-neerhof B.

Simplified circulation scheme of the late medieval moated site.

A. Raised platform; B and C. Baileys.

1. Passage by an interruption in the ditch pattern.

2. Embankment (15th century).

3. Bridge (14th century), embankment (15th century).

4. Probable connection between the raised platform and bailey C.

5. Probable connection between the raised platform and bailey B.

groot gedeelte van een laatmiddeleeuwse site met walgracht te bestuderen. Het is dan ook jammer dat één van de twee neerhoven overbouwd raakte en dat het opperhof ten prooi viel aan oorlogshandelingen en afgraafwoede.

De aard en omvang van de Gallo-Romeinse sporen laat tot dusver nog geen verregaande conclusies toe. Wel lijkt het nu zeer waarschijnlijk dat in de onmiddellijke omgeving een nederzetting zal aangetroffen worden, vermoedelijk onder de vorm van een inheemse boerderij.

De vroeg- en volmiddeleeuwse sporen bieden meer aanknopingspunten. De aanwezigheid van twee grachten en een binnenwal met mogelijke palissade lijkt erop te wijzen dat de aanleg van de ovale structuur uit defensieve overwegingen gebeurde. De structuren op het binnen terrein zijn agrarische voorzieningen. Mogelijkheden om vee te drenken en voedsel of zaaigoed op te slaan binnen een beschermd areaal vormen de voorlopige denkpiste, die tot de interpretatie van de ovale structuur zal moeten leiden.

Dergelijke ovale sites zijn tot dusver in Vlaanderen vrij onbekend. Het bisschoppelijk *castrum* van Helkijn is in de tweede helft van de 12de eeuw binnen een ovaal terrein met vergelijkbare afmetingen ingeplant³⁰. In Oeren (Alveringem) werd een ander dergelijk site door middel van boringen verkend. De plek staat bekend als de "burg". De afmetingen bedragen 200 bij 150 m. Benaderend wordt de datering vóór de 13de eeuw geplaatst³¹. Een andere ovale structuur is te herkennen in en om de kern van Eggewaartskapelle (Veurne) en meet 250 bij 155 m. Hier werd kort vóór 1114 door een rijke, plaatselijke heer een kapel gesticht, waaraan een kloostergemeenschap verbonden was. De heer stelde hiervoor een gedeelte van z'n eigendom ter beschikking, gronden die binnen de ovale structuur te situeren zijn³². Deze demilitarisatie houdt in dat de eigenlijke militaire benutting van het terrein tot de 11de eeuw of vroeger teruggaat.

Bij vergelijking is het frappant dat de drie sites in verband staan met een versterking (Helkijn, Oeren) of met een lokale heer (Eggewaartskapelle). Zowel in Oeren als in Eggewaartskapelle werd trouwens een site met walgracht binnen de grenzen van de ovale structuur ingeplant. Vermoedelijk betrof het telkens een vestiging van de familie die het terrein eertijds in bezit had.

De laatmiddeleeuwse informatie geeft de ontwikkeling weer van een site met walgracht en zijn uitbouw tot een plek met hoog aanzien. De uiteindelijke hoogte van het opperhof en de vervanging van het modeste gebouwenbestand op het neerhof door een aanplanting illustreren dit ten volle. De gedetailleerde studie van het vondstenmateriaal uit de opperhofgracht zal dit beeld ongetwijfeld nog verfijnen.

Anderzijds wordt nu al een kijk verkregen op de interne organisatie van het neerhof in beide

³⁰ Despriet 1984a; Despriet 1984b.

³¹ De Meulemeester & De Rycker 1983-84.

³² Huyghebaert 1960b.

fasen (fig. 15). In de 14de-eeuwse toestand deelt een greppel het noordelijk neerhof op. De gebouwen zijn in verspreide slagorde opgesteld. Op de oostelijke helft is ter hoogte van de ingang blijkbaar een open ruimte voorzien. In de 15de eeuw verandert dit totaal. De greppel verdwijnt en de volledige westelijke helft wordt ingenomen door een aanplanting, vermoedelijk een boomgaard. Het oostelijke stuk wordt één grote ruimte. Hierbij zijn zelfs egalisaties uitgevoerd. Waar de 14de-eeuwse occupatie de indruk geeft van een gewone agrarische exploitatie, evolueert dit in de 15de eeuw tot een puur residentiële bewoning met een hogere status, mogelijk een buitengoed (!?). Deze status blijkt uit de betere toegankelijkheid, het verhoogde opperhof en de rijke huisraad.

Er is geen continuïteit in de benutting van het terrein. Na bewoning in de 2de helft van de 2de en de 1ste helft van de 3de eeuw breekt een lange periode van stilte aan. Tussen de 9de en de 12de eeuw wordt de plek benut als een verster-

king. De lokale heer was vermoedelijk de initiatiefnemer. In de loop van de 12de eeuw werd de bewoning opgegeven. Later werd er een omwalde hoeve ingeplant die in de 1ste helft van de 14de en de 2de helft van de 15de eeuw bewoond werd. Dan is het opnieuw wachten tot het laatste kwart van de 19de eeuw vooraleer nieuwe bewoners opduiken. Deze occupatie neemt nog de volledige 1ste helft van de 20ste eeuw in beslag.

Het afronden van de opgraving op het noordelijke neerhof en het opperhof, waarbij het localiseren van de verbinding opperhof-neerhof voorop staat, en de gedetailleerde studie van de sporen zullen hopelijk toelaten een coherent beeld op te hangen van de verschijningsvorm en de evolutie van deze site met walgracht. Daarnaast is voortgezet onderzoek op de Gallo-Romeinse aanwezigheid in de buurt veelbelovend. Het achterhalen van de aard van het gebruik in de vroege en volle Middeleeuwen, de feitelijke uitbouw en de mogelijke evolutie ervan, blijven uiteraard prioritair.

SUMMARY

The "Oosthof" at Koekelare (prov. of West Flanders)

Since 1988 the Institute for the Archaeological Heritage of the Flemish Community and the "Spaenhiers" – the local archaeological society – are excavating the site of the *Oosthof* at Koekelare. The *Oosthof* is situated 300 m to the east of the parish church and some 65 m north of a Roman road. The present-day plot boundaries and two 19th century maps indicate a large oval site (200 x 140 m), inserted in a wide curve of the *Sint-Maartensbeek*. The archaeological evidence is threatened by the extension of the communal cemetery and the lay-out of a residential quarter with green accommodations.

The oldest traces date from Roman times. Cart-tracks, a ditch and a large pit with charcoal lenses were found. Pottery from the 2nd half of the 2nd century and the 1st half of the 3rd century accompanied the structures.

The place was probably reoccupied from the 9th till 12th century. The lay-out of the oval site was managed and surrounded with two moats and an inner earthwork. Later disturbances damaged the traces of a possible palisade. Within the earthwork several features can be attributed to this period. Post-holes, ditches and watering-places were discovered. Two small four-post buildings could be recognised, measuring 1 x 1 and 5 x 3 m. The ditches are all orientated in an east-west direction and had probably a drainage function. The edges of the biggest watering-place were strengthened with large bog-ore blocks.

In the 14th century a threefold moated site was implanted within the oval site. Two occupa-

tion phases could be established. In the 14th century the residential area was artificially raised to about 0.8 m. Later disturbances damaged all building traces. The northern bailey was divided by a north-south orientated ditch. On the western part four buildings were found. Three of them are of small dimensions and can be seen as storage rooms (2.8 x 2.8, 6 x 3, 4 x 4 m). A larger, rectangular construction (4 x 14 m) could be a barn. On the eastern part another rectangular building was investigated (14 x 3 à 4 m). To the south the eastern bailey was connected to the outside world by a 3 m large bridge. In the southern part of the bailey moat some posts of a wooden bridge, equally 3 m large, were brought to light.

In the 15th century the look of the site changed considerably. The residential platform was heightened to 3 m. The northern part of a rectangular brick house was uncovered. The room measured 4 x 3 m. The northern bailey was completely reorganised. The buildings were demolished and the ditch filled in. The whole western part of the bailey was now taken in by trees. The pits for those trees cover a surface of 44 on 44 m. On the eastern part several carrion burials (pig, horse, cattle) were found. The bridge at the south side of the eastern bailey was demolished and replaced by a 7 m large embankment. The connection between the northern and eastern bailey was ensured by an embankment, 5 m large.

The excavations finally revealed buildings related to a mansion built in 1880 on the site. Re-

mains of an enclosure, conservatories and a garden-shed (?) were briefly examined.

The excavations provided a whole range of information on the occupation history of the *Oosthof*. Indications were found for a Roman settlement in the immediate vicinity. The lay-out of the oval site with moats and rampart suggests the intention of installing a defensible

place between the 9th and the 12th century. Storage and watering possibilities for cattle point out that provisions were taken for man and animal. The late medieval moated site delivers valuable information about its internal organisation, the buildings, and their evolution during the 14th and 15th century.

BIBLIOGRAFIE

- ARREN R., DEWILDE M., HEUS J. & VANDEWALLE F. 1990: Enkele vondsten van de opgravingscampagne juli 1990 op het Oosthof, *Coclariensia* V, nr. 4, 136-143.
- BAUWENS-LESENNE M. 1963: *Bibliografisch repertorium der oudheidkundige vondsten in West-Vlaanderen (vanaf de vroegste tijden tot aan de Noormannen)*, Oudheidkundige repertoria IV, Brussel.
- BERINGS G. 1985: Het oude land aan de rand van het vroegmiddeleeuws overstromingsgebied van de Noordzee. Landname en grondbezit tijdens de middeleeuwen, *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Nieuwe Reeks XXXIX, 37-84.
- BOURGEOIS J., MEGANCK M. & SEMEY J. 1994: Archeologische luchtfotografie in Koekelare, *Spaenhiers-Koekelare. Jaarboek 1993*, 1, 49-58.
- COOLS E. 1985: De Romeinse kustverdediging van maritiem Vlaanderen. Werkhypothesen voor een systematische prospectie, *West-Vlaamse Archaeologica* 1, 16-27.
- DE LOË A. 1913: Examen d'un tertre à Couckelaere (Flandre Occidentale). In: Rapport général sur les recherches et fouilles exécutées par la Société royale d'Archéologie de Bruxelles pendant l'exercice de 1912, *Annales de la Société royale d'Archéologie de Bruxelles* XXVII, Bruxelles, 193-216.
- DE LOË A. 1914-1919: Couckelaere (Flandre Occidentale). Examen d'un tertre. In: Rapport général sur les recherches et fouilles exécutées par la Société royale d'Archéologie de Bruxelles pendant l'exercice de 1913, *Annales de la Société royale d'Archéologie de Bruxelles* XXVIII, Bruxelles, 65-75.
- DE MEULEMEESTER J. & DE RYCKER K. 1983-84: Geo-archeologische prospectie op een middeleeuws site te Oeren, *De Duinen. Bulletin van het wetenschappelijk en cultureel centrum van de Duinenabdij en de Westhoek* nrs. 13-14, Koksijde, 91-99.
- DESPRIET Ph. 1984a: Onderzoek van het kasteel van Helkijn in 1983. In: *Conspectus MCMLXXXIII*, *Archaeologica Belgica* 258, Brussel, 139-143.
- DESPRIET Ph. 1984b: Het kasteel van Helkijn. In: J. DE MEULEMEESTER e.a., *Bodemschatten uit Zuid-West-Vlaanderen. Resultaten van 2 jaar oudheidkundige opgravingen*, *Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen* 10, Kortrijk, 83-85.
- DEWILDE M. 1987: Vondst van een metalen grappe in Koekelare (W.-Vl.), *Archeologie*, 2, 164-165.
- DEWILDE M. 1991: Het Oosthof te Koekelare, *Archaeologia Mediaevalis* 14, Jette, 14.
- DEWILDE M. & HEUS J. 1984: Een laat-middeleeuws site met walgracht te Koekelare. In: *Conspectus MCMLXXXIII*, *Archaeologia Belgica* 258, Brussel, 162-166.
- DEWILDE M. & HEUS J. 1994: *Bronnen over Koekelaars verleden*, Lespakket voor de derde graad van het basisonderwijs, de eerste en tweede graad van het secundair onderwijs, Koekelare.
- DEWILDE M., HEUS J. & VANDEWALLE F. 1989: Het Oosthof in Koekelare (W.-Vl.), *Archaeologia Mediaevalis* 12, Namen, 25-26.
- DEWILDE M., HEUS J. & VANDEWALLE F. 1992: Archeologische verkenningen van het Koekelaarse kasteelsite, *Archaeologia Mediaevalis* 15, Namur, 21-22.
- DEWILDE M., HEUS J. & VANDEWALLE F. 1993: Opgraving langs de Brugse Heirweg te Koekelare (W.-Vl.), *Archaeologia Mediaevalis* 16, Gent, 87-88.
- DEWILDE M., HEUS J. & VANDEWALLE F. 1994a: Het Oosthof te Koekelare (W.-Vl.), *Archaeologia Mediaevalis* 17, Jette, 21-22.
- DEWILDE M., HEUS J. & VANDEWALLE F. 1994b: Het Oosthof te Koekelare (W.-Vl.), *Spaenhiers-Koekelare. Jaarboek 1993*, 1, 14-28.
- DEWILDE M., HEUS J. & VANDEWALLE F. 1995a: Het Oosthof te Koekelare (W.-Vl.), *Archaeologia Mediaevalis* 18, Namur, 14.
- DEWILDE M., HEUS J. & VANDEWALLE F. 1995b: Het Oosthof te Koekelare, *Spaenhiers-Koekelare. Jaarboek 1994*, 2, 27-37.
- DEWILDE M., HEUS J. & VANDEWALLE F. 1996a: Zuudhove. Pogingen om de geschiedenis van